

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВПРОДОВЖ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9

РЕЗНІЧЕНКО З.В.

к. пед. н., доцент, докторант кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

Розглянуто процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до реалізації громадянської активності впродовж волонтерської діяльності на основі практичного досвіду, який засвідчує необхідність розвитку соціального партнерства навчальних закладів.

Ключові слова: *громадянська активність, волонтерська діяльність, молодь.*

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РЕАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ТЕЧЕНИЕ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрен процесс подготовки будущих социальных педагогов к реализации гражданской активности в течение волонтерской деятельности на основе практического опыта, который свидетельствует о необходимости развития социального партнерства учебных заведений.

Ключевые слова: *гражданская активность, волонтерская деятельность, молодежь.*

Постановка проблеми. Волонтери є багатством народів. Про це йдеться у звіті ООН про розвиток волонтерства у світі (2011) [11]. У світовій практиці волонтерська діяльність визнана феноменом цивілізованого суспільства; розглядається як шлях до благодійності для кожного; виступає формою реалізації соціальних ініціатив в інтересах членів місцевої громади та ефективним механізмом формування громадянської активності. Так, у цій роботі беруть участь різні групи населення незалежно від рівня освіти, виду зайнятості та добробуту. Окрім цього волонтери діють в умовах надзвичайних ситуацій, при проведенні масових спортивних заходів (Євро-2012, Сочі-2014), а також в мережі Інтернет набуває поширення е-волонтаріат. Він має на меті збір коштів на лікування тяжкохворих осіб, привернення уваги громадськості до існуючих проблем у різних сферах життя, а також наповнення Вікіпедії як енциклопедії, створеної волонтерами.

Наразі в Україні стратегічними пріоритетами державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства є спри-

яння благодійній, волонтерській діяльності, іншим формам громадської активності та громадянської культури, що передбачає розвиток волонтерського руху та його дерегуляцію з урахуванням кращої світової практики [8].

У нашій країні нагромаджено низку суспільно-політичних проблем, вирішення яких зумовлює розгортання волонтерської діяльності, яка перетнула межі соціальних служб і громадських організацій соціального спрямування – найчисельнішою групою волонтерів наразі є учнівська та студентська молодь, яка бере активну участь у соціальних ініціативах, акціях, проєктах та інших суспільно-корисних заходах. Серед волонтерів переважну більшість (понад 80%) складає молодь віком від 15 до 19 років [9].

Волонтерські організації діють в більшості закладів освіти, а волонтерська діяльність виступає невід'ємною частиною освітнього процесу при вивченні теоретичних основ створення ефективних волонтерських програм і, власне, навчальної волонтерської практики.

За час навчання волонтерська діяльність в інтересах молодіжної соціально-демографічної групи забезпечує реалізацію громадянської активності її учасників, виступає однією з найпродуктивніших технологій соціально-педагогічної роботи і виховання [7, с.6].

Проблема розвитку громадянської активності учнівської молоді існує як філософська, педагогічна, психологічна, соціальна і політологічна, тому що вона по-різному виявляється на світоглядному, психологічному, соціальному, політичному рівнях. В Україні діє низка державних програм та офіційних документів, спрямованих на зміну місця й ролі навчальних закладів у системі інститутів громадянського суспільства. Важливо відмітити, що метою Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2009-2015 роки є створення системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій [5].

Чітка постановка проблеми підготовка майбутніх педагогів до реалізації громадської активності учнівської молоді впродовж волонтерської діяльності з позицій об'єктивного вивчення є актуальною для забезпечення високої якості підготовки майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Останніми роками у вітчизняних наукових джерелах значна увага

приділена теоретичним засадам волонтерської діяльності (О. Безпалько, З. Бондаренко, Т. Лях, О. Карпенко, М. Рожков), етичним (Т. Спіріна), соціальному служінню (С. Тетерський, О. Решетніков). Так, соціокультурні умови формування громадянської активності молоді в процесі волонтерської діяльності обґрунтовано у дослідженнях І. Григор'єва. Організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу присвячено праці З. Бондаренко. Питання мотивації до волонтерської діяльності розкрито у працях Н. Басова, Т. Лях, М. Рожкова, Н. Тернової.

Науковий аналіз літератури доводить, що дефініція «громадянська активність» детально розробляється у працях відомих філософів, соціологів, політологів, педагогів, психологів В. Андрущенко, М. Боришевського, А. Карася, Л. Кияшко, А. Колодій, С. Чолій, К. Чорної та інших. Особливої актуальності набувають дисертаційні дослідження українських та російських науковців Д. Акімова, С. Беленцова, Н. Волобоевої, Л. Семенюк, С. Тетерського, О. Шамича, в яких розкриваються різні аспекти розвитку громадянської активності й ініціативності в умовах становлення громадянського суспільства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розгляд основних проблем у підготовці майбутніх педагогів до реалізації громадянської активності учнівської молоді впродовж волонтерської діяльності розширює коло наукових інтересів і охоплює питання практичної реалізації цього процесу.

Метою статті є об'єктивне вивчення процесу підготовки майбутніх педагогів, які навчаються за спеціальністю «соціальна педагогіка» до реалізації громадянської активності учнівської молоді впродовж волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Одним із шляхів реалізації громадянської активності молоді є волонтерська діяльність. Теорія, історія і практика якої складають невід'ємну частину наукового потенціалу теорії і методології соціальної роботи.

Волонтерська діяльність молоді є стартовим майданчиком для освоєння навичок самоврядування, лідерства, реалізації молодіжних ініціатив. Навчання у вузі є важливим періодом у житті молоді, в якому відбувається професійне становлення і завершується особистісне самовизначення. Виходячи з цього, вищі навчальні заклади покликані здійснювати не тільки якісну підготовку фахівців, а також сприяти формуванню і розвитку у студентів, незалежно від напрямку підготовки, громадянської активності. Одним з найважливіших чинників, здатних підштовхнути молодих людей до активних громадянських дій, є впевненість у

тому, що своїми зусиллями вони зможуть змінити ситуацію в реальних координатах, спираючись на власні цінності.

Автор дисертації на тему «Соціально-культурні умови формування громадянської активності молоді у процесі волонтерської діяльності» І. Григор'єв окреслює низку стратегічних проблем волонтерської діяльності, які поширені, на жаль, і й у нашій країні: юридична база волонтерської діяльності; визнання роботи волонтерів на державному рівні; система фінансування, яка підтримала б як ефективність, так і довгостроковість діяльності волонтерських організацій; сприяння впровадженню неформального навчання в систему освіти; підтримка діючих на місцевому рівні волонтерських організацій та розвиток співробітництва.

Перед тим, як ми заплануємо волонтерську діяльність для молоді, необхідно замислитись над тим, наскільки молоді люди можуть бути залучені до реалізації проектів, місцевої молодіжної політики, діяльності навчального закладу, спрямовані на підтримку активної участі молоді в соціальній сфері тощо. Висхідною типологією виступає концепція Роджера А. Харта «Драбина участі» [10].

Загальноприйнятим є розуміння громадянської активності учнівської молоді як усвідомленої і відповідальної їх участі в усіх сферах життя суспільства, заснованої на повазі та довірі до інститутів державної влади й інших громадян, знанні й дотриманні правових норм, усвідомленні та прийнятті обов'язків перед Батьківщиною і громадянських прав; ініціативності й самодіяльності у суспільно корисній діяльності.

На сьогодні існують полярні точки зору щодо рівня громадянської активності молоді в Україні – від твердження про те, що молоді абсолютно не цікаве громадське життя до точки зору про значний прорив активності з 2004 року. Істина, як часто буває, лежить посередині, про що свідчать результати соціологічного дослідження «Становище молоді в Україні», проведеного у грудні 2008 року Державним інститутом сім'ї та молоді в Україні Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [3, с.14-15]. Поділяємо позицію авторів посібника «Майстерня громадянської активності» Н. Семиволос і С. Закревської про те, що громадянська активність – явище багатогранне й амбівалентне. Так, з одного боку лише 4,9% опитаних є членами громадських організацій, 11,3% молодих людей іноді беруть участь у заходах таких організацій, а майже половина респондентів – 48,9% нічого не знають про діяльність громадських організацій в Україні. Ці цифри переконливо свідчать про байдужість більшості української молоді до суспільного життя, але, певною мірою, корегують загальну картину дані про 8,4% респонден-

тів, які є волонтерами студентських соціальних служб, 14,9% активістами у самоврядуванні та про те, що наразі основною платформою їх громадянської і соціальної активності є вищі навчальні заклади.

Н. Басов зауважує, що організація і розвиток волонтерства можливі лише на основі та при врахуванні об'єктивної інформації про інтереси, потреби й мотиви потенційних волонтерів [6, с.180].

Важливо також зупинитися також на мотивах включення у волонтерську діяльність. Н.А.Тернова називає наступні: бажання допомогти іншим людям; знайомство з новими людьми; отримання нових знань і навичок у роботі; громадянські почуття; бажання спробувати «іншу спеціальність»; співчуття до тих, хто його потребує, бажання дізнатися про проблеми інших людей; інтерес до запропонованої нової роботи; групова робота з друзями; відчуття обов'язку повернути друзям те, що отримав сам; релігійні міркування; бажання відчути свою необхідність, отримання нового досвіду; відсутність іншого способу застосувати наявний досвід роботи; прагнення придбати нових друзів, розвіяти нудьгу, відсутність спілкування, отримання визнання в суспільстві [6, с.180].

Таким чином, найбільший інтерес у молоді викликають такі безпосередні соціальні практики, які можуть викликати незвичайні і нові відчуття, але як тільки діяльність перетворюється на рутину, інтерес до неї падає.

Розвиток громадянської активності визначається, передусім, об'єктивним станом суспільства. Тому на ґрунті соціальної нестабільності, дисфункції традиційних інститутів соціалізації учнівської молоді – сім'ї та школи – значимість і важливість взаємодії соціальних інститутів виховання в інтересах учнівської молоді є безсумнівною. Разом із тим, спостерігається тенденція розриву в наслідуванні ціннісних орієнтацій, відкидання позитивного досвіду суспільно-корисної діяльності. Саме тому існує серйозна загроза підміни принципу добровільності традиційним для пострадянського простору «добровільно-примусовим залученням молоді».

На даному етапі розвитку суспільства таке розуміння волонтерської діяльності, залучення студентів до волонтерської практики, перш за все, слід розглядати в контексті соціально-педагогічної роботи. Т.Лях пропонує у даному контексті поняття волонтерської діяльності традиційно об'єднує освітні та соціальні інститути в загальну соціальну сферу.

Майбутні соціальні педагоги надають безпосередньо соціальні послуги, допомагаючи спеціалістам соціальних

служб, ініціюють соціальні проекти для осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах і втілюють їх у життя.

Вчена слушно переконує, що така практика не лише корисна для отримувача послуги та волонтера, а й надає студентам досвід соціально корисної та професійної соціально-орієнтованої діяльності [2, с.127].

Показовим є приклад підготовки соціальних педагогів на психолого-педагогічному факультеті Полтавського національного педагогічного університету (ПНПУ) імені В.Г. Короленка. З першого навчального семестру студенти вивчають дисципліну за вибором університету «Організація роботи соціальних інституцій», програма якої складається з таких змістових модулів:

1. Соціальні інститути та організації як елементи соціальної структури суспільства.
2. Мережа інституцій, які формують соціальну політику держави, здійснюють соціальну роботу в Україні.
3. Діяльність іноземних та міжнародних організацій соціального спрямування в Україні
4. Діяльність громадських об'єднань в Україні.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 216 годин/ 6 кредитів ECTS.

Навчальний процес забезпечує організаційні (інституційні) можливості волонтерської діяльності на базі державних закладів і громадських організацій. А саме: під час проведення лабораторних занять передбачено вивчення тенденцій волонтерської діяльності соціальних інституцій, на базі яких студенти отримують пропозиції співпраці, вмотивоване рішення «волонтерити» чи ні лишається за ними.

У рамках цієї роботи відбувається підготовка волонтерів-студентів фахівцями ЦСССДМ до роботи за програмою «рівний-рівному», що дає вагомі практичні результати в удосконаленні професійного спілкування майбутніх соціальних педагогів.

Наступним етапом підготовки є навчальна волонтерська практика у четвертому семестрі [4]. Вона проводиться на базі Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та громадської організації (сервісної). Впродовж двох тижнів студенти занурюються у буденну працю соціальних працівників закладів. Під час захисту результатів практики вони презентують ідеї власних соціальних проектів, чотири з яких уже втілені у життя Полтавським міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді. Окрім цього, у громадських організаціях студенти проводять порівняльний аналіз напрямів соціальної роботи різних секторів, у тому числі вивчають ази фандрайзінгової діяльності.

За час виробничих практик на старших курсах у загальноосвітніх навчальних закладах і соціальних службах студенти вже зі знанням справи активно рекрутують учнівську молодь і допомагають в реалізації запланованої волонтерської діяльності. Професійним надбанням майбутніх соціальних педагогів стає практичний досвід реалізації громадянської активності при втіленні учнівських соціальних проєктів, які враховують мотивацію учасників і працюють на позитивний імідж навчальних закладів у місцевій громаді.

Окремої уваги заслуговує діяльність структурного підрозділу ПНПУ імені В. Г. Короленка – Молодіжного студентського волонтерського центру «АКОРД» – Активне Короленківське Об'єднання «Рука Допомоги».

Метою діяльності Центру проголошене, окрім іншого, формування у студентській молоді активної громадянської позиції та координація розвитку волонтерського руху в Полтавській області.

Центр співпрацює з органами державної влади та місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства.

«АКОРД» розробляє та впроваджує нові форми і методи волонтерської діяльності, ініціює та проводить громадські волонтерські акції на університетському та місцевому рівнях, пропагує цінності волонтерської діяльності в Україні.

Вельми слушно визначені О. Козловою положення про те, що функціонування в вищому навчальному закладі волонтерської організації сприяє: усвідомленню особистістю своєї значущості, виробленню сукупності власних громадянських цінностей, розвитку самостійності мислення, яке забезпечує свободу орієнтацій у життєвих ситуаціях, оволодінню власними внутрішніми ресурсами, засвоєнню нових соціальних ролей тощо [1, с.172].

Висновки. Громадянська активність молоді є багатограним явищем, що має потужний соціально-педагогічний потенціал, який, на даний момент, не використовується повною мірою у зв'язку з недостатньою поінформованістю молоді про унікальну можливість поєднати задоволення своїх потреб із потребами суспільства впродовж волонтерської діяльності.

Проведений аналіз процесу підготовки майбутніх педагогів, які навчаються за спеціальністю «соціальна педагогіка» до реалізації громадянської активності учнівської молоді впродовж волонтерської діяльності засвідчує необхідність розвитку соціального партнерства навчальних закладів щодо створення та втілення ефективних волонтерських програм в інтересах місцевих громад Полтавщини. У перспективі слід продовжити роботу з дослідження новітніх форм волонтерської діяльності як тренду в умовах суспільно-політичної кризи.

Література

1. Козлова О. Г. Керівництво громадянським вихованням студентської молоді : навч.-метод. посібник / О. Г. Козлова, Т. В. Гребеник. – Суми : Університетська книга, 2011. – 188 с.
2. Лях Т. Л. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності / Т. Л. Лях // Соціальна педагогіка : навч. посіб. / [О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко] ; за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – С. 119–128.
3. Мастерская гражданской активности «Прозрачное образование в действии» : методическое пособие / Сост. Н. В. Семиволос, С. В. Закревская. – Донецк : Акцент. – 2010. – 80 с.
4. Наскрізна програма практики 6.010100, 7.010100 – “Соціальна педагогіка” / Укладачі: Г. О. Когломанітова, Л. В. Литовченко, З. В. Резніченко, Н. М. Савельєва, Н. О. Сайко. – Полтава : ПНПУ, 2010. – 45 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. №41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=41-2009-%EF>.
6. Социальная работа с молодежью : учебное пособие / Под ред. Н. Ф. Басова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2010. – С. 171–190.
7. Социальное служение (участие молодежи в общественно-полезной деятельности) : учебное пособие / Тетерский С. В., Решетников О. В. – Нижний Новгород : Педагогические технологии, 2009. – 146 с.
8. Указ Президент України від 24.03.2012 № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові [...]». – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>.
9. Цікаві факти про волонтерство в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/recent/16290/>
10. Hart Roger A. Children's participation: From tokenism to citizenship, UNICEF ICDC, Florence, 1992. – 44 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
11. State of the World's Volunteerism Report. Universal Values for Global Well-being, UNV, 2011. – 148 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unric.org/en/images/stories/2011/PDF/SWVR%20Report%20%5BEng%5D.pdf>.

The process of preparation of future social teachers is considered to realization of civil activity during volunteer activity on the basis of practical experience that testifies to the necessity of development of social partnership of educational establishments.

Keywords: *civil activity, volunteering activity, young people.*